

Ірина КОСТЮК

**УКРАЇНА і СВІТ:
вступ до історії та громадянської освіти**

**Методичні матеріали
для 6 класів
закладів загальної середньої освіти**

Уроки 7-8

Київ • Світич • 2023

Тема II. Що таке минуле, хто і як його вивчає

Обґрунтування та особливості вивчення теми

Цей урок розпочинає тему, безпосередньо пов'язану з пропедевтикою історії, і яка складається із семи параграфів — від 7 до 13. За наявності більшої кількості навчального часу, аніж 51 година на рік, § 10, 11, 12, 13 можуть вивчатися на двох уроках за бажанням учителя.

Важливим змістовим результатом вивчення цієї теми є розуміння і вміння пояснити, що таке "історія як минуле" та що таке "історія як наука". Учні й учениці ознайомляться з предметом вивчення істориків, із тим, хто такі історичні особи, поглиблять розуміння того, що таке археологія та допоміжні історичні науки. Давня тема є справжньою пропедевтикою історичної науки, як і наступні, пов'язані з вивченням історичного часу і простору, історичними джерелами, музеями й архівами.

Вчителю слід поступово накопичувати "словник" історичної науки, звертаючи увагу на тексти та візуальний ряд параграфів, особливо працюючи із завданнями і запитаннями, а також відслідковувати набуття компетентностей відповідно до освітніх результатів стандарту.

Попри збереження балансу інтегрованого курсу між змістом історії та громадянської освіти матеріал 6 класу більше спрямований саме на історичний компонент курсу, водночас надаючи можливість порушувати суспільно важливі, громадянсько-назавчі питання.

Урок 7. Історія як минуле і як розповідь про минуле.

Чому вивчення минулого є важливим

Для чого потрібна історія?

Зміст і активності на уроці на основі § 7 мають бути доступними учням та ученицям, і дозволяють, на думку авторів, досягти його запланованих результатів (вони повідомляються наприкінці уроку) та дати відповідь на ключове питання.

Друга частина уроку пропонується як творче завдання з метою створення позитивної мотивації до вивчення теми і курсу загалом.

Пропонований зміст	Історія як минуле і як розповідь про минуле. Чому вивчення минулого є важливим
Очікувані результати навчання відповідно до ДСБО	• використовує історичну та суспільно важливу інформацію із запропонованих ресурсів [6 ГО 3.2.1]; • пояснює і доцільно застосовує терміни, поняття, які вжито в запропонованому матеріалі [6 ГО 3.2.1-3]; • визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал [6 ГО 3.3.2-1]; • зіставляє джерела інформації щодо достовірності та повноти [6 ГО 3.3.2-2]
Пропоновані види навчальної діяльності	• Коментоване читання тексту й визначення на його підставі змісту поняття "історія". • Підготування власного висловлення про важливість (потрібність) вивчення історії для розуміння сучасного світу.

	• Участь у симуляції
Змістові лінії	Людина і суспільство. Людина і світ матеріальних речей. Людина і світ уявлень та ідей

ХІД УРОКУ

Крок 1 (3–4 хв)

Розпочніть урок із питання 1.

Що таке минуле? Де тобі траплялися слова "минулий", "давній"?

Учні й учениці вже мають певні уявлення та знання про історію як з початкової школи з курсу "Я досліджую світ", так і курсу 5 класу. Також в інформаційному оточенні молодших підлітків достатньо стимулів (книжки, розповіді, фільми), щоб вони без вагань і активно відповідати на ці питання.

Оголосіть тему розділу.

Можете методом "мозковий штурм" провести обговорення, що буде змістом вивчення такої теми. Згідно з правилами застосування методу просто записуйте ключові слова на дошці, не коментуючи, доволі швидко. Потім запропонуйте подивитися на зміст підручника і порівняти назви параграфів і наступних розділів. Це має мотивувати учнів та учениць до допитливості та позитивного ставлення до процесу вивчення курсу.

Оголосіть тему уроку та ключове питання.

Крок 2 (15–18 хв)

Запропонуйте учням й ученицям прочитати текст на с. 39 або коротко розкажіть його зміст.

Основним текстом, який впливає на досягнення освітніх результатів уроку є другий абзац. Прочитайте його з дітьми вголос або під час розповіді наголосіть на його важливості (можна вивести цей уривок на екран).

Слово "історія" має два значення: те, що трапилося в минулому; наука, яка вивчає минуле за допомогою різних свідчень. "Історія як минуле" та "історія як наука про минуле" не завжди збігаються. Адже знати все про минуле людства, кожної людини неможливо. Для цього не вистачає джерел інформації.

Зверніть увагу на поняття "дописемна історія". Під час розповіді чи читання можна його записати на дошці. Потім поряд з'явиться поняття "писемна історія".

Важливим кроком для розуміння достовірності історичної інформації є робота над завданням 2. Запропонуйте учням й ученицям його виконати під час фронтального обговорення. Зверніть увагу, чи зазначили діти, що щодо джерела 1 використовується вираз "учені вважають". За цієї підказки учні й учениці можуть самостійно побачити вираз «уявний вигляд» щодо джерела 3.

Нагадайте, що в 5 класі учні й учениці вже знайомилися з поняттям "трипільські племена", "трипільська культура" (зокрема § 18, с. 122–123). Доречно згадати про Вікентія Хвойку — українського дослідника, який уперше здійснив розкопки давнього поселення. Також доцільно за технічної можливості нагадати вигляд трипільського житла (с. 45, § 7)

та звернути увагу на підпис "реконструкція" і запитати, як учні й учениці це розуміють (тобто відтворення за певними даними).

Остання потужна хвиля хліборобів-переселенців досягла території сучасної України 6–5 тисяч років тому. Вони розселилися між річками Дністер і Південний Буг, а також навколо Дніпра в середній його течії.

Археологи назвали цих людей племенами трипільської культури, оскільки вперше археологи визначили відмінність саме цієї групи землеробів та їхні поселення біля села Трипілля на Київщині.

*Реконструкція житла трипільців,
с. Легедзине, Черкаська обл.*

Поставте запитання 4.

– Поміркуй, на основі якої інформації вчені змогли відтворити вигляд давнього трипільського поселення.

Обговоренням цього питання розпочинаємо міркування про джерела наших знань про минуле, які будуть продовжені на наступних уроках у наступних темах. Однак важливо його зафіксувати і наголосити, що це одне із завдань під час вивчення курсу в 6 класі.

Продовжте працювати зі змістом першої частини параграфа. Для швидкості опрацювання можете розповідати зміст тексту, звернувши увагу на поняття писемної історії. Допишіть його на дошці / аркуші паперу поряд.

Під час своєї розповіді запропонуйте класу працювати над джерелами 4 та 5 і підписами до них. Продовжте міркування щодо достовірності чи недостовірності історичної інформації. Зверніть увагу, що джерело 4 — це художня картина 19 століття, яка змальовує міфологічну подію середини 17 століття та є ілюстрацію до листа козаків до турецького султана.

Запитайте:

- Чому вчені вважають, що на давньогрецькій тарілці зображена саме жінка? Чи переконує вас це пояснення?
- Яким є ставлення істориків до "Листа турецькому султану"? Чому?
- Про які різновиди історії ви дізналися? Чому вони так називаються?
- Чому в розповіді про минуле бувають припущення?

Крок 3 (15–16 хв)

Цей крок важливо організувати в максимально доброзичливій та позитивній атмосфері допитливості, усмішок та уяви.

Попросіть учнів та учениць уявити, що вони потрапили на уявну планету далеко від нашої Сонячної системи. На цій планеті люди забувають минуле і не мають оповідей про нього. Правителі цієї планети переконують її мешканців, що вивчати минуле не потрібно.

Запропонуйте на основі другої частини параграфу "Навіщо вивчати історію?" підготувати короткий лист (3–5 речень) мешканцям цієї планети про привабливість вивчення історії. Можна придумати назву планеті чи її мешканцям.

Об'єднайте учнів та учениць у малі групи та попросіть порівняти їхні листи в кожній групі. Якщо можна, роздайте аркуші паперу та фломастери чи маркери.

Попросіть, щоб їхній спільний лист (це може бути постер) від групи починався з найбільш привабливої причини вивчати минуле та історію як науку. Повідомте, що вони самостійно можуть додати свої міркування.

Організуйте представлення групової роботи. Якщо учні й учениці писали свої уявні листи на окремих аркушах паперу, вивісіть їх у класі. Пізніше збережіть їх для підсумкових уроків наприкінці вивчення курсу.

Крок 4 (8–10 хв). Підведення підсумків

Виведіть на екран чи заздалегідь підготуйте на дошці / аркуші паперу очікувані освітні результати уроку.

Після ознайомлення з матеріалами уроку та виконання завдань ти зможеш:

- Пояснювати поняття "історія" та чого воно стосується.
- Використовувати й узагальнювати історичну інформацію з тексту та візуальних джерел.
- Пояснювати, чому щодо минулого існують припущення.
- Розповідати, чому людям і тобі цікаве й важливе минуле.
- Працювати разом задля результату.

Попросіть учнів й учениць поміркувати, яких результатів вони досягли на уроці. Запропонуйте їм проаранжувати ці освітні результати від найбільш успішних до найменших.

Вибірково запитайте дітей, які результати стали для них найбільш досяжними і чому. На бажання учні й учениці можуть так само вказати на те, що, на їхню думку, їм не вдалося.

Подякуйте за урок.

Запропонуйте **домашнє завдання** на вибір:

1. У підручнику на с. 44 пропонується завдання для розвитку, зокрема вміння спілкуватися рідною й іншими мовами, знайти відповіді на запитання, подані англійською мовою.

- Чому наша столиця називається Київ?
- Чому була винайдена виделка?
- Коли європейці почали їсти картоплю?

Порадьтеся із вчителем англійської мови, який / яка працює з вашими учнями й ученицями, чи зможуть вони перекласти ці запитання. Самостійно їх не перекладайте, запропонуйте дітям скористатися перекладачем чи допомогою іншого вчителя (можливо, батьків).

2. Можна як випереджальне завдання дати підготувати відповідь на запитання 2 § 8.

Урок 8. Коли і як минуле стає історією

Як події та постаті стають історичними? Де починається історія?

Обґрунтування та особливості заняття

Цей урок продовжує формувати в учнів й учениць розуміння того, як минуле стає не просто розповіддю, а й історичною наукою. Попри те, що тема історичного часу буде наступною, у цьому уроці продовжується робота над розрізненням поняття "історія / минуле та сучасність". Також базовим поняттям, потрібним для наступних тем, є розуміння історичних подій та історичних діячів.

Пропонований зміст	Коли і як минуле стає історією. Що таке історичні вчинки. За яких умов сучасне стає історією. Чому повсякденні речі є частиною історії
Очікувані результати навчання відповідно до ДСБО	• формулює запитання щодо можливого впливу тих чи тих подій на життя суспільства, окремих груп людей [6 ГІО 1.3.2-1]; • використовує історичну та суспільно важливу інформацію із запропонованих ресурсів [6 ГІО 3.2.1]; • пояснює і доцільно застосовує терміни, поняття, які вжито в запропонованому матеріалі [6 ГІО 3.2.1-3] • визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал [6 ГІО 3.3.2-1]
Пропоновані види навчальної діяльності	• Пошук відповідей на питання, виокремлення в навчальному матеріалі головного та другорядного. • Читання історичного тексту. • Наведення прикладів, як повсякденні речі стають частиною історії. • Обговорення у групі, чому та як деякі вчинки чи події стають історичними
Змістові лінії	Людина і суспільство. Людина і світ матеріальних речей. Людина і світ уявлень та ідей

ХІД УРОКУ

Крок 1 (3–4 хв)

Актуалізуйте попередні знання та уявлення учнів й учениць як базис для подальшої роботи на основі обговорення питань 1, 2 на с. 44.

Оголосить тему та ключове питання уроку.

Крок 2 (20–22 хв). Як минуле стає історією

Практична робота з матеріалом параграфа.

Ця робота спрямована на розвиток наскрізних умінь читання з розумінням та уміння висловлюватися усно та письмово, які зафіксовані в державному стандарті.

Запропонуйте учням та ученицям опрацювати першу частину параграфа, заповнюючи таблицю, де в лівій частині є запитання, а у правій вони мають записати відповіді у вигляді одного речення на основі тексту та візуальних джерел 1–5.

Записування саме в таблиці привчає до структурування матеріалу та лаконічності викладу. Було б корисно роздрукувати цю таблицю заздалегідь і роздати учням й ученицям на уроці. Зібравши відповіді, можна оцінити їх якість за рівнями (не за 12-бальними критеріями, оскільки вони не відповідають цій роботі).

Якщо роздати учням й ученицям друкований варіант не можна, то не примушуйте дітей малювати її в зошиті, оскільки це забирає багато часу. Напишіть ці питання на дошці / аркуші паперу або виведіть під час роботи на екран.

Запитання	Відповіді
1. Як тлумачили давні греки слово "історія"?	
2. Які події називають історичними? Чому?	
3. Що цікавить історію як науку?	
4. Чому істориків називають мандрівниками в минуле?	
5. Чому різноманітні предмети побуту та повсякденного життя стають історією?	
6. Чому життєписи окремих людей є важливими для історії?	
7. Хто такі історичні особи?	
8. Про що пишуть історичні книги?	

Після завершення роботи, якщо ви не збираєте відповіді для оцінювання, проведіть бліцопитування.

Також поцікавтеся, яке з питань виявилось найлегшим, а яке — найважчим для пошуку відповіді. Це потрібно для формування навички саморефлексії навчальної діяльності.

Крок 3 (10–12 хв)

1. Поставте запитання:

– Чи все, що відбулося в минулому, стає історією?

Під час обговорення спонукайте до міркувань, що для того, щоб щось у минулому стало розповіддю, потрібно, щоби про це збереглися записи (писемна історія) або інші свідчення, наприклад, предмети чи їх опис. Поняття історичного джерела розглядатиметься в темі 6, однак поступове накопичення розуміння доказовості в історичній науці має формуватися такими обговореннями.

2. Запропонуйте учням й ученицям розглянути візуальні джерела 6–11. Зверніть увагу на час, якого стосуються ці фотографії (події чи люди).

Поставте запитання:

– Чи ці особи та події є історичними? Чому ви так вважаєте?

Уважно вислуховуйте відповіді, наводьте інші приклади сучасних подій чи сучасних відомих людей або спонукайте дітей це робити. Можна повернутися до с. 26, карти 12, фотографій на с. 29–31, 36–37.

Паралельно за потреби коментуйте, використовуючи текст другої частини параграфа.

Крок 4 (5–7 хв). Підсумкова частина уроку. Рефлексія

Поверніться до ключового питання уроку.

Запропонуйте учням й ученицям заповнити "Бортовий журнал". Обов'язково вибірково опитайте дітей за результатами заповнення бортового журналу. Якщо часу не вистачатиме, запропонуйте завершити цю роботу вдома.

Що для мене було найцікавішим сьогодні?	Чому це корисно знати / вміти?
1	1
2	2
3	3

Домашнє завдання

Запропонуйте учням та ученицям розпитати батьків або сходити разом із ними в місцеву бібліотеку та дізнатися назви історичних книжок та чому вони присвячені, і записати в зошиті.